

Tomasz Kondraszuk

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
e-mail: tomasz_kondraszuk@sggw.pl

WYBRANE PROBLEMY STOSOWANIA METODY KASOWEJ NA POTRZEBY ROZLICZANIA PODATKÓW W ROLNICTWIE

SELECTED PROBLEMS OF USING THE CASH ACCOUNTING METHOD FOR TAXATION PURPOSES IN AGRICULTURE

DOI: 10.15611/pn.2018.522.17

JEL Classification: G14, M48

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie możliwości stosowania przez rolników metody kasowej przy rozliczaniu podatków. W przypadku podatku dochodowego dotyczy to rolników, którzy prowadzą działy specjalne produkcji rolnej, natomiast w przypadku VAT rolników, którzy stali się czynnymi płatnikami tego podatku. W opracowaniu krytycznie oceniono metodę ewidencji kasowej stosowaną w PKPiR. Nie spełnia ona kryteriów metody kasowej. Uniemożliwia to integrację ewidencji prowadzonej na potrzeby rozliczania podatków tą metodą. Jednocześnie wykazano, że ewidencja kasowa pozwala nie tylko na sporządzanie przepływów pieniądza odpowiednio z działalności operacyjnej, inwestycyjnej, finansowej i prywatnej, ale również daje możliwość sporządzenia pozostałych sprawozdań finansowych: rachunku wyników, bilansu majątkowego oraz zmian w kapitale własnym. W przeciwieństwie do PKPiR istnieje możliwość pełnej analizy i oceny sytuacji finansowej gospodarstwa rolniczego oraz domowego.

Słowa kluczowe: rolnictwo, podatek dochodowy, VAT, zarządzanie, finanse.

Summary: This article presents different possibilities of using the cash accounting method for taxation purposes in agriculture. In the case of Income Tax, it relates to farmers who engage in special agricultural production, while in the case of VAT it concerns farmers who have become active VAT payers. The article critically examines the cash accounting method applied in Revenue and Expense Ledger (PKPiR) as it does not meet the criteria of the cash method. This makes it impossible to integrate records kept for settling taxes by the cash method. It shows that records obtained by the cash method enable not only to create cash flow statements arising from operating, investing or financing and private activities, but may also be used to draw up other financial statements like: profit and loss accounts, income statements and changes in equity statements. Unlike PKPiR, it offers a deep analysis and the assessment of the financial situation of an agricultural holding and a household.

Keywords: agriculture, income tax, value added tax (VAT), management, finance.

1. Wstęp

Umiejętność budowy zintegrowanych systemów informacyjnych, a szczególnie ewidencji gospodarczej, jest bardzo ważna i ma decydujący wpływ na ich efektywność oraz możliwości wykorzystania na potrzeby zarządzania. System podatkowy rozumiany jako zespół podatków, które funkcjonują równocześnie w obrębie danego państwa i tworzy całość w sensie zarówno prawnym, jak i ekonomicznym powinien również podlegać procesowi integracji. Zgodnie z Europejską Kartą Małych Przedsiębiorstw [EKMP s. 12] „Systemy podatkowe należy tak dostosować, aby nagradzać sukcesy, zachęcać do rozpoczynania działalności, wspierać ekspansję małych przedsiębiorstw i tworzenie miejsc pracy, a także aby ułatwiać tworzenie i zachowanie ciągłości małych przedsiębiorstw. Państwa członkowskie powinny stosować najlepsze rozwiązania w zakresie podatków oraz osobistych zachęt do działalności”. Stwarza to duże wymagania, a jednocześnie daje duże możliwości wyboru właściwego wariantu ewidencji.

Istnieje zgoda co do tego, że w większości przypadków środkiem do realizacji większości celów właścicieli gospodarstw rolniczych jest dochód rolniczy (zysk). Jednak dochód rolniczy nie może być jedynym kryterium racjonalnego gospodarowania i oceny dokonań. O ile w dłuższym okresie osiągną zysk decyduje o możliwościach rozwoju, o tyle w okresach krótszych warunkiem koniecznym przetrwania jest zachowanie płynności (zdolności płatniczej). Brak płynności finansowej prowadzić może wprost do bankructwa podmiotu gospodarczego pomimo wykazywanego dodatniego wyniku finansowego. Można więc stwierdzić, że nadrzędnym zadaniem właścicieli gospodarstw będzie zapewnienie gospodarstwu płynności.

Według MSSF [2004, t. II, s. 886] „Większość jednostek gospodarczych prowadzących działalność rolniczą to małe, niezależne gospodarstwa rodzinne koncentrujące się na rozliczeniach podatkowych i działające w oparciu o metodę kasową”. Jest to bardzo ważne stwierdzenie, które każe nam zwrócić szczególną uwagę na zastosowanie metody kasowej do rozliczania podatków w rolnictwie. Właśnie na podstawie tej metody (w wersji weryfikowanej) opracowany został w 1995 roku Zunifikowany System Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych (ZSRGR)¹. Był on wdrażany od 1996 roku w gospodarstwach osób, które nie ukończyły 40. roku życia („młodych rolników”) i chciały skorzystać z preferencyjnego finansowania na rozwój gospodarstwa. Nie uwzględniał on jednak możliwości rozliczania VAT, ponieważ rolnicy w tym czasie byli zwolnieni z tego opodatkowania.

¹ Składał się z trzech księzek rachunkowych: książki inwentarzowej, książki wpłat i wypłat, książki obrotów i zaszłości. Oprócz okresowych sprawozdań o przepływie pieniędzy w zamknięciu rocznym sporządzane były podstawowe sprawozdania finansowe: bilans finansowy, rachunek zysków/strat działalności operacyjnej, rachunek kapitału własnego i ewentualnie rachunek dochodu ogólnego rodziny rolniczej. Poszukiwania przyjaznej dla rolnika formy ewidencji trwały w dalszym ciągu.

Na etapie planowania przepływ środków pieniężnych pomaga przewidzieć, czy gospodarstwo będzie w stanie ze swoich wpłat pokryć występujące w danym okresie zapotrzebowanie na środki finansowe (wypłaty). Chodzi o to, aby wcześniej wykryć zagrożenia wykonalności finansowej naszych zamierzeń i podjąć działania korygujące w celu zbilansowania środków pieniężnych. W przeciwnym przypadku niespodziewana utrata płynności finansowej prowadzić może do konieczności natychmiastowego poszukiwania źródeł finansowania możliwości negocjowania ich warunków. Ciągłe i aktywne sterowanie płynnością pozwala na uniknięcie pułapek niewypłacalności i zwraca szczególną uwagę na ograniczenia występujące w tym zakresie. Problem stosowania metody kasowej był poruszany w wielu pracach, m.in. takich autorów, jak Goraj i in. [1996], Kondraszuk [1995a; 1995b; 2010a; 2011; 2013], Kurkova [2003]. Przykładem kompleksowego wykorzystania metody kasowej jest opracowanie Rolniczego Kalendarza Rachunkowego (RKR)² [Kondraszuk 2010b].

W artykule przedstawiono zalety metody kasowej w rozliczaniu podatków w rolnictwie. W dalszym ciągu metoda ta jest mało spopularyzowana nie tylko wśród rolników, ale również w całym sektorze MP (małych podatników). Na potrzeby opracowania wykorzystano analizę literatury przedmiotu i metodę dedukcji.

2. Metody ewidencji i sporządzania sprawozdań finansowych

W przypadku gospodarstw wiejskich mamy do czynienia z bardzo małymi podmiotami, które starają się z jednej strony gromadzić informację (wiedzę) dla potrzeb podejmowania decyzji i konkurencji na rynku, z drugiej zaś spełniać ciągle rosnące w tym zakresie potrzeby otoczenia³. Realizacja ich wymaga rozbudowanej ewidencji ilościowej zawierających stany i opisy zmian (obrotu) zarówno środków produkcji, jak i wytworzonych produktów.

Jednocześnie nastąpiła istotna zmiana w podejściu do regulacji w zakresie ewidencji i sprawozdawczości, która najwyraźniej zaznaczyła się w momencie przejścia od opracowywania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości na rzecz

² Pomysł kalendarza powstał, kiedy oceniając prace zgłoszone na konkurs dotyczący ewidencji w gospodarstwach rolniczych, natknięto się na zapisy w formie kalendarza. Było to inspiracją do stworzenia rolniczego kalendarza rachunkowego, w którym znajdują się formularze i karty dostosowane do warunków gospodarstwa. Praktyczną realizację idei budowy takiego kalendarza podjęto w ramach Podyplomowych Studiów Rachunkowości Gospodarstw Rolniczych SGGW. Studenci: Grzegorz Bet, Waldemar Janiak, Marek Nowakowski oraz Stanisław Piątkowski z ODR Zarzeczewo, opracowali podstawowe zasady ewidencji i sporządzania zamknięcia rocznego w ramach rolniczego kalendarza rachunkowego. Zasady wzorowane były na ZSRGR.

³ W związku z systemem dopłat do rolnictwa gospodarstwa wiejskie są zobowiązane do przestrzegania tzw. zasad wzajemnej zgodności (*cross-compliance*). Obejmują one między innymi: identyfikację i rejestrację zwierząt, dane dotyczące ochrony środowiska naturalnego, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt, w tym rejestrację i zgłaszanie niektórych chorób, zdrowotności roślin, dobrostanu zwierząt.

Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. W chwili obecnej uregulowania dotyczą w większym stopniu produktu końcowego systemu rachunkowości (sprawozdań) – ich formy i treści, a w mniejszym stopniu samej ewidencji i sposobów technicznych rejestracji zdarzeń gospodarczych (księgowości).

W teorii wyróżnia się trzy metody księgowania różniące się zakresem ewidencji zdarzeń gospodarczych i sposobem zestawiania zamknięć rocznych:

- a) metoda gotówkowa (kameralna⁴),
- b) zweryfikowana metoda gotówkowa (neokameralna),
- c) metoda memoriałowa.

Metoda gotówkowa zakłada ewidencję zdarzenia gospodarczego w momencie uzyskania wpłaty środków pieniężnych do kasy i na rachunek bankowy (gdy zostaną one faktycznie uzyskane) lub dokonania wypłaty własnych środków pieniężnych (gdy zostaną one faktycznie zapłacone). Operacje te zapisywać możemy w najprostszej wersji w tzw. książce kasowej (rejestrze kasowym, książce wpłat i wypłat). Możemy oczywiście wykorzystać również rozbudowany plan kont. W obu przypadkach pojedynczą operację rejestrujemy dwukrotnie. Pierwszy raz na „koncie” kasa lub rachunku bankowym, drugi raz na odpowiednim źródle wpłaty lub wypłaty. Stanowiskami wpłat są prowadzone działalności operacyjne, finansowe i inwestycyjne, a także w niektórych przypadkach działalność osobista prowadzącego działalność gospodarczą. Natomiast wypłaty rozliczane są na grupy działalności i dodatkowo w ramach działalności operacyjnej rodzajowo (analogicznie jak koszty).

Na koniec każdego miesiąca następować powinna wstępna kontrola obrotów na kontach środków pieniężnych i kontach wpłat i wypłat. Suma obrotów i saldo na kontach środków pieniężnych i razem na pozostałych powinno być zgodna. Dodatkowo operacje na koncie bankowym powinny być sprawdzone z wyciągiem bankowym i uwzględnić należy np. odsetki naliczone przez bank z jednej strony, z drugiej zaś odjęte koszty obsługi bankowej i inne potrącenia. Z kolei obroty kasowe powinny być zweryfikowane o rzeczywisty stan środków pieniężnych w kasie. Wszystkie te czynności mają zapewnić wiarygodność i prawdziwość wprowadzonych danych. Pod tym względem jest to metoda odpowiadająca zasadzie podwójnego zapisu. Miesięczne obroty środków pieniężnych bilansowane są na rachunku(ach) bankowym i w kasie, jak również na poszczególnych źródłach przepływów pieniądza.

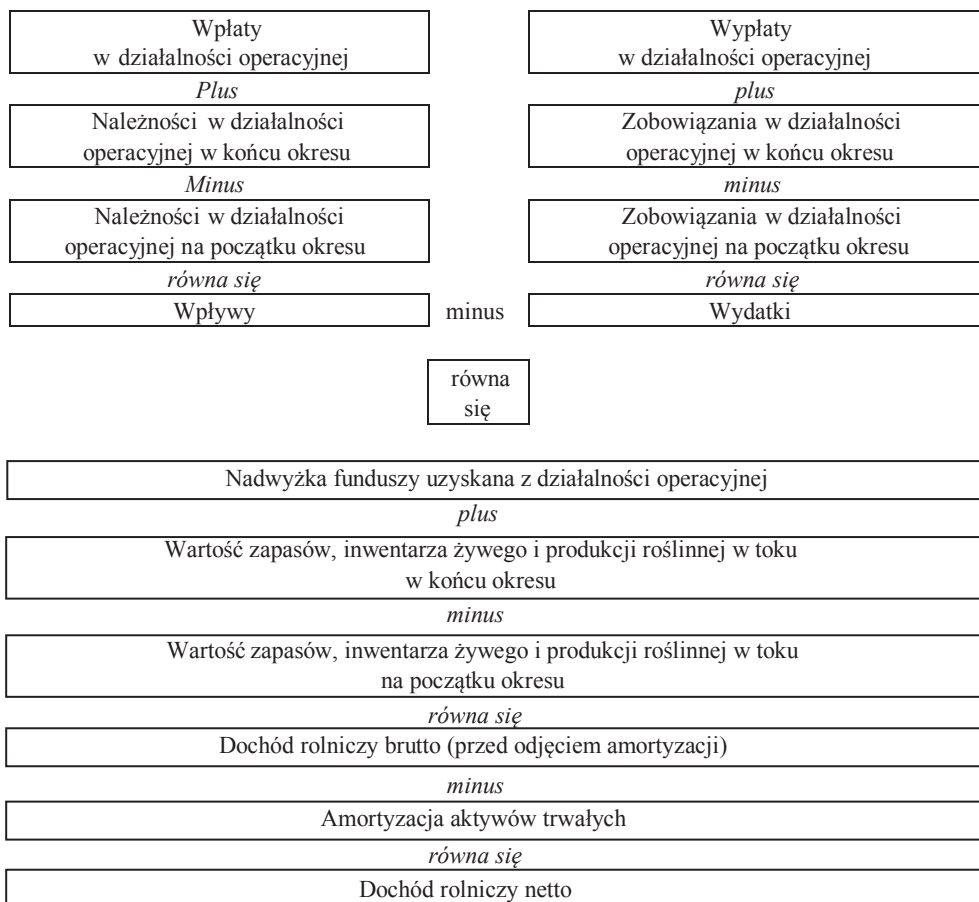
Na koniec okresu obrachunkowego zestawiane są z jednej strony pozycje wpłat, z drugiej zaś pozycje wypłat według przyjętego porządku w rachunku wyników. Odpowiadają one pozycjom przychodów i kosztów w rachunku zysku (straty).

W zweryfikowanej metodzie gotówkowej dodatkowo zakłada się, że na koniec okresu obrachunkowego na podstawie przeprowadzonej inwentury zostanie dokonana korekta wyniku obliczonego na podstawie przepływów środków pieniężnych i zapisów w książce obrotów i zaszłości.

⁴ Manteuffel [1965, s. 267] zauważa: „W szerokiej praktyce księgowość kameralna dominowała w rolnictwie do końca XIX w., a i obecnie jest jeszcze dosyć rozpowszechniona w niektórych krajach w nieco zmienionej formie jako księgowość neokameralna”.

Aby ustalić zysk równoważny obliczonemu w metodzie memoriałowej, należy dla obliczonych przepływów środków pieniężnych uwzględnić dodatkowo różnice stanu rozrachunków i zapasów oraz naliczyć amortyzację. Należy zauważyć, że tzw. zweryfikowana metoda gotówkowa dostarcza na koniec okresu obrachunkowego dokładnie takie samo rozliczenie (zestawienie) rachunku wyniku i bilansu majątkowego jak w metodzie memoriałowej. Tak więc standard sprawozdań finansowych (metoda memoriałowa) jest zachowany.

Na rysunku 1 przedstawiono ogólny schemat algorytmu przechodzenia od przepływów pieniądza (wpłat i wypłat) do rachunku wyników (dochód rolniczy netto) stosowany zarówno w ZSRGR, jak i RKR.

Rys. 1. Ogólny schemat obliczania dochodu (zysku) na podstawie przepływów pieniądza działalności operacyjnej

Źródło: [Goraj i in. 1996].

Zastosowanie metody kasowej opisała Karina Kurkova w referacie przygotowanym na Zjazd Katedr Rachunkowości, który się odbył w Toruniu w 2003 roku pt. *Uproszczone formy ewidencji księgowej na przykładzie Polski i Czech*. Według autorki w ramach uproszczonej formy ewidencji (nazywanej również prostą) jednostki są zobowiązane do prowadzenia:

- 1) dziennika środków pieniężnych;
 - 2) księgi rozrachunków;
 - 3) ksiąg pomocniczych w zakresie pozostałych składników majątku;
 - 4) innych ewidencji, szczególnie:
- karty wynagrodzeń, sumaryczne listy płac,
 - karty rezerw (dla celów ustalania podstawy naliczania podatku dochodowego),
 - karty rozliczeń międzyokresowych kosztów.

Kluczowym elementem tego systemu jest obowiązek sporządzenia inwentaryzacji, którą należy przeprowadzić na dzień zamknięcia ksiąg. Pozwala ona na zweryfikowanie poprawności prowadzonej ewidencji i ustala ostateczne stany składników majątku i źródeł jego finansowania.

W trakcie roku prowadzi się ewidencję zmian środków pieniężnych. Dziennik środków pieniężnych zawiera:

- 1) numer wpisu, datę, dokument, treść,
- 2) stan początkowy i zwiększenia kasy (wpłaty),
- 3) zmniejszenia kasy (wypłaty),
- 4) stan początkowy i zwiększenia rachunku bankowego (wpłaty),
- 5) zmniejszenia rachunku bankowego (wypłaty),
- 6) wpłaty działalności operacyjnej (z dalszą możliwością podziału na towary, produkty, usługi, pozostałe) – wpływające na wynik,
- 7) wypłaty działalności operacyjnej (z dalszą możliwością podziału na materiały, towary, wynagrodzenia, fundusz, pozostałe rezerwy) – wpływające na wynik,
- 8) wpłaty niewpływające na wynik;
- 9) wypłaty niewpływające na wynik;

Na bazie inwentaryzacji oraz prowadzonej ewidencji (metoda kasowa) można sporządzić komplet sprawozdań finansowych. Trudno nie zgodzić się z autorką, która w zakończeniu stwierdza [Kurkova 2003 s. 381]: „W Polsce przychód podlega opodatkowaniu w momencie, kiedy staje się należny, bez względu na termin jego otrzymania, co z pewnością powoduje wiele sytuacji niekorzystnych dla przedsiębiorców, którzy nieraz muszą miesięczne odprowadzać zaliczki na podatek dochodowy od przychodu, który otrzymują w formie pieniężnej nawet po kilku miesiącach. Wydaje się, że rekompensatą za w miarę szeroki zakres obowiązków ewidencyjnych w RCz są większe, aniżeli w Polsce, korzyści w zapłacie podatku dochodowego”. Zauważmy dodatkowo, że tym przypadkiem nieporównywalna jest jakość i użyteczność uzyskiwanych sprawozdań finansowych⁵.

⁵ Według Kondraszuka [2013 s. 82] „Właściwe powiązanie prawa podatkowego i bilansowego powinno umożliwić integrację ewidencji i sprawozdawczości w kompleksowy system informacji

3. Metoda kasowa rozliczania podatku VAT

Podatek VAT obowiązuje w Polsce od 1993 r. Opodatkowanie podatkiem VAT rolników wprowadzono dopiero 20 lipca 2000 roku. Obecnie zasady podatku VAT reguluje w Polsce Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług. Wedle tychże przepisów rolnik ma do wyboru dwie formy opodatkowania. Pierwsza z nich nie odbiega od zasad ogólnych, jakimi opodatkowani są pozostali podatnicy. Zobowiązanie podatkowe rolnik oblicza jako różnicę podatku należnego przy sprzedaży produktów rolnych (5 lub 8%) i naliczonego przy zakupie (5,7,8 lub 23%). W tym celu zobowiązany jest prowadzić stosowne ewidencje i sporządzać deklaracje. Druga możliwość to wybór zasad ryczałtowych. W tym przypadku rolnik zwolniony jest z ewidencji i rozliczania podatku. Dokonuje tego odbiorca produktów rolnych, wystawiając tzw. fakturę RR z naliczonym podatkiem zryczałtowanym 7%. Cenę zakupu wraz z tymże podatkiem przekazuje rolnikowi. Po dokonaniu zapłaty nabywa prawo do jego odliczenia od swojego podatku należnego. Warto zaznaczyć, że ta forma opodatkowania przysługuje jedynie rolnikom nieprowadzącym ksiąg rachunkowych. Wybór formy opodatkowania rodzi konsekwencje w zakresie optymalizacji obciążeń podatkowych rolnika. W przypadku państwa może mieć znaczenie w kreowaniu właściwej, tj. zrównoważonej polityki podatkowej.

Tematyka podatku od towarów i usług w rolnictwie była podejmowana przez wielu autorów, takich jak: Szelałowska, Goraj [2000], Dziemianowicz [2006], Węgrzyn [2007], Filipiak [2007], Gruzziel [2009], Turowska [2010], Zabielska [2011], Brodzińska [2015], Kondraszuk [2016].

Okazuje się jednak, że wprowadzenie VAT-u i jego funkcjonowanie w rolnictwie może być różnie interpretowane. Dotyczy to przede wszystkim konsekwencji w zakresie płynności i rentowności dla gospodarstw rolników ryczałtowych oraz rozliczających się na zasadach ogólnych. Problemy ze zrozumieniem funkcjonowania VAT w rolnictwie mają długą historię. Już na samym początku VAT kojarzył się z dodatkowymi obciążeniami. Właśnie niezrozumienie istoty podatku VAT spowodowało, że chcąc w 1993 roku wybrać jak najlepiej, wybrano zwolnienie z VAT i rolnicy przy zakupach środków produkcji traktowani byli jak ostateczni odbiorcy (konsumenci). Sprzedaż płodów rolnych została zwolniona z VAT. Rozwiązanie takie, choć nie nakładało na rolników żadnych obowiązków wynikających z przepisów dotyczących podatku od towarów i usług, to pod względem ekonomicznym i finansowym było dla nich niekorzystne, ponieważ obciążał ich VAT, który musieli płacić w cenach towarów i usług nabywanych w celu prowadzenia produkcji rolnej, np. paliwa, węgla, energii, maszyn rolniczych i części zamiennych, nawozów. Rolnicy, będąc poza regulacją tego podatku, nie mogli korzystać z mechanizmu polegającego

o mikroprzedsiębiorstwie. Sprawozdanie podatkowe nie może być traktowane jak cel sam w sobie, lecz jedynie jako produkt uboczny systemu ewidencji gospodarczej (rachunkowości). Ważną cechą takiego systemu powinno być ukierunkowanie na zaspokajanie potrzeb zarządczych kierownictwa jednostki”.

na możliwości odliczania podatku naliczonego VAT zawartego w cenach kupowanych przez nich środków produkcji i usług.

Wydawać by się mogło, że w rolnictwie wprowadzenie ryczałtowego sposobu rozliczania VAT praktycznie zwalniające rolników od wszystkich obowiązków, jakim podlega czynny płatnik VAT, jest właściwym rozwiązaniem. To nie rolnik, a odbiorca jego produktów rolnych będący podatnikiem VAT nalicza do ceny netto zryczałtowany zwrot (obecnie 7%) i całą należność przekazuje na rachunek bankowy rolnika. Tak naliczony zryczałtowany zwrot z założenia ma rekompensować rolnikowi VAT zapłacony w dokonanych przez niego zakupach⁶.

Obowiązek podatkowy w podatku od towarów i usług powstaje co do zasady z chwilą zakończenia dostawy towarów bądź wykonania usług. Rozliczanie VAT na zasadach ogólnych może powodować skutki w zakresie płynności w przypadku sprzedaży, kiedy rolnik musi odprowadzić podatek VAT w momencie wystawienia faktury lub dokonania sprzedaży, mimo że nie otrzymał zapłaty. Dlatego ważne jest, że dodatkowo dopuszczono, w przypadku przejścia na zasady ogólne przez rolnika, metodę kasową rozliczania VAT. Tutaj obowiązek podatkowy może zostać istotnie odroczoney w czasie. Jest on bowiem uzależniony od daty otrzymania zapłaty. Korzystanie przez podatnika VAT z kasowej metody rozliczania VAT wymaga terminowego zawiadomienia naczelnika urzędu skarbowego o wyborze tej metody. Mały podatnik może stosować tę metodę, pod warunkiem że do końca miesiąca poprzedzającego okres, za który będzie stosowana metoda kasowa, pisemnie zawiadomi o tym naczelnika urzędu skarbowego.

Rolnicy oraz mali podatnicy, czyli firmy, których sprzedaż nie przekroczyła równowartości 1,2 mln euro w poprzednim roku podatkowym, mogą wybrać rozliczanie VAT tzw. metodą kasową. Wybór metody kasowej automatycznie oznacza też rozliczanie podatku od towarów i usług co kwartał. W przypadku wybrania tej metody obowiązek podatkowy w odniesieniu do przeprowadzanych dostaw towarów i świadczenia usług powstaje u małych podatników:

1. Z dniem otrzymania całości lub części zapłaty – w przypadku dostawy towarów lub świadczenia usług na rzecz podatnika zarejestrowanego jako podatnik VAT czynny.

2. Z kolei w przypadku czynności świadczonych na rzecz innych podmiotów (czyli np. osób prywatnych bądź podatników korzystających ze zwolnienia z VAT) obowiązek podatkowy powstaje z dniem otrzymania całości lub części zapłaty, nie później jednak niż 180. dnia, licząc od dnia wydania towaru lub wykonania usługi.

Tak więc jeżeli małemu podatnikowi nie zapłaci klient będący osobą prywatną bądź podatnikiem zwolnionym z VAT, obowiązek podatkowy z tego tytułu powstanie dopiero 180. dnia, licząc od wydania towaru lub wykonania usługi (chyba że płatność nastąpi wcześniej). Jeżeli natomiast zobowiązania takiego nie ureguluje

⁶ Rodzi to pewne problemy. Jednak ze względu na ograniczoność miejsca nie będą one omawiane w tej publikacji.

czynny podatnik VAT, obowiązek podatkowy przesunie się do momentu, w którym nastąpi zapłata. Mały podatnik może czekać z rozliczeniem VAT-u do momentu, kiedy zapłącą mu jego kontrahenci. Metoda kasowa nie zmusza zatem przedsiębiorcy do zewnętrznego finansowania biznesu. Wszystko w ramach kasowej metody rozliczenia podatku od towarów i usług. Dotyczy to również świeżo upieczonych przedsiębiorców, którzy mogą stosować ją od pierwszego dnia rozpoczęcia działalności, nawet jeśli wypada on w trakcie kwartału. Takie rozliczanie się pomaga w wejściu i utrzymaniu się rynku, zwłaszcza kiedy firma stawia pierwsze kroki i poznaje dopiero swoich potencjalnych klientów. Niepewność co do terminowego regulowania należności przez nowych kontrahentów jest wysoka, a potrzeba regulowania na bieżąco zobowiązań konieczna.

Dokonując wyboru metody kasowej, podatnik zobowiązuje się do stosowania tej metody przez co najmniej 12 miesięcy. Oznacza to, że podatnik może zrezygnować ze stosowania metody kasowej, ale nie wcześniej niż po upływie 12 miesięcy, w których rozliczał się tą metodą. Rezygnacja ze stosowania metody kasowej wymaga pisemnego zawiadomienia naczelnika urzędu skarbowego. Jest ona skuteczna, gdy podatnik złoży zawiadomienie o rezygnacji w terminie do końca kwartału, w którym stosował metodę kasową.

W przypadku zakupu (podatku naliczonego) rolnik, który wybrał tę formę rozliczeń, nie może odliczyć podatku z takiej faktury zakupu od małego podatnika, jeśli sam jeszcze jej nie zapłacił. Dopiero istnieje możliwość rozliczenia go w kwartale, w którym została uregulowana całość lub część należności wynikającej z otrzymanej faktury lub w jednym z dwóch następujących okresów (kwartałów) rozliczeniowych. Dodatkową uciążliwością tej metody jest konieczność monitorowania płatności z tytułu należności i zobowiązań pod kątem terminu rozliczenia VAT.

4. Metoda kasowa w PKPiR

Przedsiębiorcy prowadzący podatkową księgę przychodów i rozchodów mają do wyboru dwa sposoby ujmowania kosztów – kasową lub memoriałową. Metoda kasowa w KPiR określana jest także mianem metody uproszczonej, ponieważ jej głównym celem jest uproszczenie rozliczeń prowadzonych przez przedsiębiorcę, a nie jak by wynikało z nazwy – oparcie ewidencji na przepływach pieniądza. Zakłada ona, że naliczanie kosztów następuje w roku podatkowym, w którym zostały zaewidencjonowane (w przeciwieństwie do metody memoriałowej, w której na moment ujęcia kosztu ma wpływ powstanie odpowiadającego mu przychodu). A więc w przypadku podatników prowadzących KPiR metodą kasową moment ten wyznacza data wystawienia faktury, rachunku lub też innego dowodu stanowiącego podstawę ujęcia wydatku jako kosztu podatkowego. Co ważne, nie ma tu znaczenia data zapłaty, co stanowi wyraźne odejście od metody kasowej i zaprzeczenie idei przepływów pieniądza.

Przy metodzie kasowej (uproszczonej) nie występuje również podział na koszty pośrednie i bezpośrednie – wszystkie traktuje się w jednakowy sposób. Jest to więc jedynie odejście od zasady współmierności. Wybór jednego sposobu ujmowania kosztów to kwestia zależna tylko od przedsiębiorcy. Ważne jest, żeby raz wybraną metodę stosować konsekwentnie do końca danego roku podatkowego.

W rolnictwie obowiązkiem rozliczania podatku dochodowego objęte są działy specjalne produkcji rolnej. Istnieje możliwość stosowania dwóch metod ustalania dochodu jako podstawy opodatkowania podatkiem dochodowym: podatnicy mogą ustalać dochód na podstawie norm szacunkowych albo PKPiR (identycznie jak w przypadku pozarolniczej działalności gospodarczej).

Należy zauważyć, że generalnie u podatników osiągających przychody z działów specjalnych produkcji rolnej obowiązek prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów powstaje, gdy zgłoszą oni zamiar ich prowadzenia. Jeżeli decyzje w tym zakresie podejmują podatnicy, którzy prowadzenie działów specjalnych produkcji rolnej rozpoczynają w trakcie roku podatkowego, zawiadomienie o zamiarze prowadzenia ksiąg powinni złożyć na piśmie naczelnikowi właściwego urzędu skarbowego jeszcze przed rozpoczęciem prowadzenia tych działów. Natomiast podatnicy kontynuujący prowadzenie działów specjalnych produkcji rolnej o zamiarze założenia ksiąg są obowiązani zawiadomić właściwego naczelnika urzędu skarbowego przed rozpoczęciem roku podatkowego. Podatnicy prowadzący działy specjalne produkcji rolnej mogą wybrać formę opodatkowania dochodów według skali podatkowej lub przy zastosowaniu 19% stawki liniowej.

W sytuacji, gdy rolnik decyduje się na metodę kasową, nie ma właściwie różnicy, do jakiego okresu przynależą konkretne koszty – w KP i R są one ujmowane zgodnie z datą wystawienia dokumentu. Jednakże podatnik rozliczający się metodą memoriałową może natknąć się na pewne problemy. Przy metodzie memoriałowej podatnik zobowiązany jest do oddzielenia kosztów bezpośrednio związanych z przychodem uzyskiwanym w danym roku oraz tzw. kosztów pośrednich. Jest to bardzo ważne rozróżnienie, od niego bowiem zależy, kiedy dany wydatek powinno się zaliczyć do kosztów uzyskania przychodu. Ten sposób obliuguje bowiem do wykazywania kosztów uzyskania przychodów i określenia wysokości podatku na podstawie faktycznie uzyskanego dochodu. Taki dochód stanowi wówczas różnica pomiędzy wykazanymi w księdze przychodami oraz kosztami ich uzyskania. W przypadku gospodarstw dodatkowo powiększona o wartość przyrostu stada zwierząt na koniec roku podatkowego w porównaniu ze stanem na początek roku i pomniejszona o wartość ubytków w stadzie w ciągu roku podatkowego.

Koszty, które w sposób bezpośredni związane są z uzyskiwanym przychodem, poniesione w danym roku lub w roku następnym, ale do dnia złożenia zeznania podatkowego, powinny być ujęte w roku, w którym zostały osiągnięte odpowiadające im przychody. W kwestii kosztów pośrednich sprawa wygląda nieco inaczej – co do zasady, wydatki takie zalicza się do kosztów uzyskania przychodu w dniu wystawienia faktury. Ale jest jedno ale – jeżeli koszty te dotyczą przełomu roku, wówczas powinno się je ująć proporcjonalnie do roku podatkowego, którego dotyczą.

W tym przypadku podział na koszty bezpośrednie i pośrednie różni się od przyjętego na gruncie ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych i stosowanego w ZSRGR i RKR, a także PFADN. Zgodnie z przyjętą tam definicją za koszty bezpośrednie uważa się koszty spełniające jednocześnie trzy warunki [Goraj i in. 1995, s. 8]:

- można je bez żadnych wątpliwości przypisać prowadzonym działalnością produkcyjnym,
- wartość ich zależy bezpośrednio od skali prowadzonej działalności,
- mają bezpośredni wpływ na rozmiar (wielkość lub wartość) uzyskiwanej produkcji (przychody)⁷.

Koszty bezpośrednie odgrywają bardzo ważną rolę w rolnictwie i są kategorią ekonomiczną (trwale zdefiniowaną), a nie rachunkową. Są one przedmiotem szczególnej troski i są analizowane w kontekście wielkości uzyskiwanej produkcji.

Należy zauważyć, że stojąc na gruncie właściwej metody kasowej, musimy pamiętać, że jej stosowanie nie dotyczy tylko kosztów, ale również przychodów.

5. Podsumowanie

Wprowadzenie w naszym kraju z dniem 4 września 2000 r. podatku VAT na produkty rolnicze stworzyło przesłanki rozwoju uproszczonej ewidencji w gospodarstwach chcących rozliczać się na zasadach ogólnych. We wszystkich krajach to właśnie potrzeby rozliczeń podatkowych VAT-u i podatku dochodowego są siłą napędową rozwijania i wykorzystywania ewidencji księgowej na potrzeby nie tylko zarządzania w skali pojedynczego gospodarstwa, ale także tworzenia systemów w skali makro.

Również w naszym kraju obowiązujący system podatkowy mógłby stać się czynnikiem wpływającym pozytywnie na ewidencję w wybranych gospodarstwach. Nie jest to duża grupa gospodarstw, ale mogłaby stanowić pozytywny przykład. Niestety na przeszkodzie stoi niespójność terminologiczna i niekonsekwencja w stosowaniu metody kasowej w rozliczeniach podatkowych rolników.

Metodę kasową można stosować na gruncie zarówno VAT, jak i podatku dochodowego. Należy jednak pamiętać, aby przyjęte definicje i podziały były tożsame. Integracja ewidencji w tym zakresie ułatwi rolnikowi prowadzenie rozliczeń. Stosując obecnie obowiązujące zasady metody kasowej, rolnik będzie zmuszony do prowadzenia dwóch odrębnych ewidencji, pomimo bowiem wspólnej nazwy metoda kasowa rozliczeń dotyczy różnych kategorii wynikowych.

Metoda kasowa w księgowości jest prostsza dla rolnika i powinna stanowić podstawę prowadzonej ewidencji i sporządzanej na jej podstawie sprawozdawczości. Należy wykorzystać kategorie ekonomiczne i rachunkowe, które funkcjonują na gruncie ekonomiki i organizacji gospodarstw rolniczych tak, aby można było wykorzystać je do wspomagania procesu zarządzania gospodarstwami w skali mikro- i makroekonomicznej.

⁷ Więcej na ten temat [Kondraszuk 2012, s. 294-304].

W rolnictwie i szerzej, w sektorze MŚP, prowadzenie ewidencji podatkowej powinno być elementem zintegrowanego systemu informacyjnego wspomagającego proces podejmowania decyzji. Często jest to jedyne źródło danych o firmie, z którego mogą korzystać interesariusze. Jest to również często jedyne źródło wiarygodnych danych dla własnych potrzeb, np. sporządzania biznesplanu w przypadku starania się o kredyt czy dofinansowanie.

W tym kontekście zabezpieczenie płynności rozumianej jako zachowanie zdolności do regulowania bieżących zobowiązań staje się naturalnym zadaniem prowadzonej ewidencji. Kontrola i utrzymanie zdolności płatniczej wymaga śledzenia operacji przepływów pieniężnych zarówno w przeszłości, jak i tych, które dopiero wystąpią. Pozyskiwanie właściwych informacji finansowych jest jednym z ważniejszych albo i najważniejszym problemem małego przedsiębiorstwa. W takim przypadku metoda kasowa ewidencji ułatwia bieżącą kontrolę płynności i jednocześnie może służyć jako podstawa opodatkowania zarówno podatkiem VAT, jak i podatkiem dochodowym. Pozwala również na uniknięcie zatorów płatniczych. Tak jest na przykład przy stosowaniu metody kasowej przy rozliczaniu VAT dla rolników, którzy mają kłopoty ze ściągalnością należności i w związku z tym z płynnością finansową. Metoda kasowa umożliwia regulowanie płatności związanych z VAT należnym dopiero po otrzymaniu należności za sprzedane produkty rolnicze i usługi. Kwartalny okres rozliczeniowy przy metodzie kasowej pozwala na ograniczenie pracochłonności i kosztów sporządzanych deklaracji VAT.

Należałoby zrobić wszystko, aby rozliczanie podatku VAT metodą kasową stało się pierwszym krokiem dostosowywania prawa podatkowego do rachunkowości rolniczej. Trzeba w PKPiR na nowo zdefiniować metodę kasową zgodnie z kategoriami przepływów pieniądza. Ewidencja podatkowa powinna stać się elementem systemu księgowości w gospodarstwie wiejskim i umożliwić efektywne wspomaganie jego zarządzania (sporządzanie sprawozdań finansowych dla celów wewnętrznych i zewnętrznych).

Literatura

- Brodzińska K., 2015, *Podatek VAT w rolnictwie a proces modernizacji gospodarstw rolnych – studium przypadku*, Roczniki Naukowe SERiA, XVII(3), s. 56-61.
- Dziemianowicz R.I., 2006, *Podatek od wartości dodanej a rynek rolny*, Roczniki Naukowe SERiA VIII(2), Warszawa, Poznań, Kraków.
- EKMP, 2004, *Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw*, Komisja Europejska, Urząd Oficjalnych Publikacji Wspólnot Europejskich, Luksemburg.
- Filipiak T., 2007, *Podatek VAT w gospodarstwach rolnych*, Roczniki Naukowe SERiA IX(1), Warszawa, Poznań, Kraków.
- Goraj L., Kondraszuk T., Mańko S., Sass R., Pokrzywa T., Wójcik E., 1996, *Dane źródłowe i wyniki zunifikowanego systemu rachunkowości gospodarstw rolniczych*, Krajowe Seminarium, Warszawa.
- Gruziel K., 2009, *Skutki zmian w rozliczaniu podatku VAT w gospodarstwach indywidualnych*, Roczniki Naukowe SERiA XI(1), 130-135, Warszawa, Poznań, Kraków.

- Kondraszuk T., 1995a, *Próba określenia zakresu i przydatności różnych metod księgowania w rachunkowości i analizie finansowej*, Materiały Konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Rachunkowości, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Kondraszuk T., 1995b, *Ocena przydatności różnych metod księgowania z punktu widzenia controllingu*, materiały Międzynarodowej Konferencji Naukowej nt. Rachunkowość a proces zarządzania, Uniwersytet Szczeciński i Akademia Rolnicza w Szczecinie, Szczecin.
- Kondraszuk T., 2010a, *Perspektywy rozwoju rachunkowości rolniczej w Polsce*, [w:] *Perspektywy rozwoju rachunkowości, analizy i rewizji finansowej w teorii i praktyce*, t. I, red. B. Micherda, Studia i Prace Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 306-314.
- Kondraszuk T., 2010b, *Wykorzystanie rolniczego kalendarza rachunkowego (RKR) w procesie planowania, implementacji i kontroli w gospodarstwie wiejskim*, Roczniki Naukowe SERiA, t. 12, z. 3, s. 214-219.
- Kondraszuk T., 2011, *Rachunkowość rolnicza a ogólna teoria i praktyka rachunkowości*, Prace i Materiały Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Gdańskiego, nr 1/1, Sopot.
- Kondraszuk T., 2012, *Rachunek kosztów w rolnictwie na tle ogólnej teorii ekonomiki przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem kosztów bezpośrednich i zmiennych*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 251, *Rachunkowość a controlling*, red. E. Nowak, M. Nieplowicz, Wrocław, s. 294-304.
- Kondraszuk T., 2013, *Uproszczona ewidencja, czy uproszczona sprawozdawczość w sektorze mikroprzedsiębiorstw?*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 313, *Przyszłość rachunkowości i sprawozdawczości – założenia, zasady, definicje. Kierunki zmian prawa bilansowego w Polsce*, red. Z. Luty, A. Łakomiak, A. Mazur, UE, Wrocław, s. 74-83.
- Kondraszuk T., 2016, *Zasada neutralności podatku od wartości dodanej (VAT) w rolnictwie*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 445, *Aktywa finansowe*, UE, Wrocław, s. 123-139.
- Kurkova K., 2003, *Uprozczone formy ewidencji księgowej na przykładzie Polski i Czech*, [w:] *Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce*, red. S. Sojak, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 371-382.
- Manteuffel R., 1965, *Rachunkowość rolnicza – księgowość rolnicza (systemy, metody, technika)*, tom I, PWRiL, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) obejmujące Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (MSR) oraz interpretacje według stanu na dzień 31 marca 2004 r., tom I i II, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce. Fundacja Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASCF), 2004, s. 864-908.
- Szelągowska A., Goraj L., 2000, *Podatek od towarów i usług (VAT) w rolnictwie*, Warszawa.
- Turowska W., 2010, *Ewidencja, rozliczenie i skutki rozrachunków przedsiębiorstw rolniczych z tytułu podatku VAT*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, *Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* nr 82, s. 229-237, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Węgrzyn A., 2007, *Metodyka ewidencji i rozliczania VAT w rolnictwie*, Roczniki Naukowe SERiA IX(1), 532-536. Warszawa, Poznań, Kraków.
- Zabielska D., 2011, *Uwarunkowania zasad funkcjonowania podatku VAT w gospodarstwach rolnych*, Zeszyty Naukowe SGGW, *Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 89, s. 61-73.

Część 7

Zawód księgowego w Polsce – stan obecny i perspektywy rozwoju

